ÍRÓK ÉS KÖNYVEK

Látogatás az „Immoraliste" írójánál

André Gide lelkesen dicsőíti írótársait — Nagy regénye: dolgozik, amely „élete sommája" lesz

Párizs, november.

André *Gide*, Franciaország egyik legnagyobb élő írója, hazatért algiri nyaralásából az őszi Párizsba. Meg kell látogatni. És pedig sietve, mert *kumarosan tovább megy*. A világváros zaját — mint mindenki tudja erről — *nem szereti*.

Terméskőből épített előkertes, kétemeletes villa, minden architekturális hazugság nélkül. Sima, tagozatlan homlokzat. *Kissé rusztikus küllsejét még komorabbá teszik a nagy, vasrendezésű ablakok*. A házmester javában dolgozik, hatalmas gesztenyefák lehullott leveleit gyűjti halomba. Ismer. Most ugyanis *másodszor* keresem Gide-et. *Először még nem találtam itthon*.

Belépünk a hallba. A falakon könyvek ezrei. Hátul kétszárnyú ajtó nyílik a dolgozóbába. André *Gide* a tárt ajtón át azonnal glát, felállásztala mellől elém jön és üdvözöl. Szürke angol ruhát visel. *Közel hatvanesztendős, középtermetű férfi; tartózkodó, de rendkívül kedves és udvarias*. Örül a *magyar* vendégnek. Az idén már beszélt egy magyar úrral.

— Megbocsát, — mondja kedvesen és kissé fázósan megigazítja a nyaka köré csavart színes sálat — *még nem számítottam látogatóra*. Tessék helyet foglalni . . . csak befejezek valamit.

Visszaül nagy fekete íróasztalához s én azalatt körülnézek. A dolgozószoba egyúttal könyvtár. Félelmetes tömege könyveknek, folyóiratoknak. *Talán egyetlen francia író sem dicsekedhetett egyetemesebb kultúrával és olvasottsággal, mint Gide*. Itt vannak az ő munkái is, melyeknek hatása — eltekintve szűkebb iskolájától — *már szinte öntudatlanul felszívódott a jelenkor egész irodalmába*.

Írnivalóját befejezte, után felveszi feketekeretes pápaszemét és beszélgetni kezd. Lassan, majdnem vontatottan beszél. Először az »Incidences«-ről.

— Előbbi két *kritikai* kötetemből, a *Prétextes*-ből és a *Nouveaux Prétextes*-ből, sok minden kimaradt. Aztán újabbakat is írtam azóta. Szükségesnek tartom, hogy megjelenjenek ezek is; *meg is fognak jelenni, remélhetőleg még most ősszel*. Tartalmából főként a *Marcel Proust*- és a *Paul Valéry*-tanulmányok tarthatnak igényt a figyelemre, de azért az egészet *olyan igazságtételnek tekintem önmagammal és másokkal szemben* . . .

Gide az önelemzés mestere, most is önigazolásra gondol. Beszélni nem beszél róla, mint ahogy egyáltalán nem szívesen beszél a maga ügyeiről. Elmondom, hogy most már Magyarországon is sokan ismerik s hogy tudomásom szerint a *Franklin-Társulat* a közeljövőben adja ki első regényét, a világhírű »*Immoraliste*«-ot. Megemlítem, hogy Magyarországon milyen nagy a fordítási irodalom.

— Igen, hallottam — mondja — *Magyarországon jól ismerik a franciákat*.

Nem mondja, de valószínűleg arra gondol, hogy az *Immoraliste* 1912-ben jelent meg, most 1924 végén vagyunk, tehát *több mint két évtized kellett hozzá, hogy az új francia irodalom egyik legklasszikusabb prózai alkotása megtegye Párizstól Budapestig az utat*, amelyet divatos fércmunkák esetleg *hónapok alatt* megtesznek. Sietek valahogyan megmagyarázni, kimenteni a »véletlent«: minálunk rendszerint a mindenkori második generáció ismerteti meg a közönséggel az előző francia generációk nagyjait. A mi nyugatos modernjeinknek annakidején még főként *Flaubert*-ért, *Zola*-ért, *Maupassant*-ért és *France*-ért harcoltak otthon, de ma már egyre többen tudják, hogy *Gide*, a kritikus és az alkotóművész, aki soha nem keveredett az *irodalmi sovinizmusnak* még modernebb köreibe sem s mintegy *közvetítő szerepet játszik a francia tradíció és a nyitlan megvédett európai germán és szláv eszmeáramlatok között*, a független, világos elme és a szabad ember egyszerű és tiszta igazságokért küzdő, klasszikusnak tisztelt ideáljaként szerepel.

Beszélgetésünk ezután *nemzetközi irodalmi témákat* érintettek. *Gide* szeretné ismerni modern íróinkat, de *nem jut hozzájuk. A németeket ismeri*.

— *Az új németeket* — mondja — *ismerem és nagyrabecsülöm*. (Ujak alatt természetesen főként a kortársait érti.) Stefan *Georgénak*, bár túlságosan elzárkózott a világtól, nemes idealizmusa és formaművészete — hiszen *a mű értékét elsősorban a forma adja meg!* — a naturalizmus ideje után nagy erő volt Rainer Maria *Rilké*-t is, *talán még jobban, szeretem*. Benne a formaművészet mellett igen sok a melegség.

Rilké-ről hosszasan beszél, majd *személyes kapcsolatokra* tér át:

— *Rilké*-hez igen kedves kapcsolat fűz: a háború előtt, párizsi tartózkodása idején, [illegible] *meglátogatott*. Kívánunk különösen *Valéry* köszönhet neki sokat. Valéry ugyanis *Rilké utolsó barátja, vagy már le is fordította a versre*. Nagyszerűen! Igen, leforditotta, a kötet már meg is jelent.

Az újabbakról nem nyilatkozik. *Nem nagyon értekelik az újak a próbálkozások*. Ellenben írók között *szokatlan »szeretetcsengéssel«* szól *francia kortársairól*:

— *Nem győzöm csodálni Proust-öt és Valéry-t*, irodalmi generációnknak ezt a két kiváló szellemét. Egészen tág értelemben használva a szót, még ők is ismeretelmélet, *de mindketten mély és disző égés nyomot hagynak a francia irás történetében. Proust* már meghalt. *Valéry* csodálta és költő, *magasrendű költő* . . .«

Pillanatra megáll és *ez a szigorú, tartózkodó ember szinte lelkesen dicsőíti írótársát:*

— Ismeri őt? Persze . . . *Valéry*, akiről az előbb beszéltünk, hogy *Rilke* fordítja . . . *Proust*-tal egyidőben dolgozott . . . *hűszávi munka* . . . folyóiratban szállta sort versről és tanulmányról. Ideges, türelmetlen korunkban, amely mindenféle krizist *akar*, ők *mintaszerű példái szolgáltatják annak, hogy mire fejlődhetik az a művész, aki a könnyen elérhető sikert megvetve, alkotó értékének tudatában dolgozni és várni tud!*

Cigarettára gyújt. *Újabb írásai* iránt érdeklődöm.

Nem akar felelni.

— De valamit mégis csak dolgozik, mester.

— Hát jó: egy *nagy regényt írok*.

— Miről szól?

— Nehezemre esnék elárulni; *annyit mondhatok, hogy véleményem szerint életem sommája lesz*.

— Legalább a címét?

— A címe: *Tom Jones*«. Előszavát a *Nouvelle Revue Française* egyik közeli száma fogja közölni.

Mintha órájára tekint, felállt. André *Gide* kikísér. Búcsúzóul elmondja hogy hamarosan itthagyja Párizst. *A környékben van kastélye, családja jelenleg ott tartózkodik, hozzájuk megy*.

— *És ott talán már be is fejezem a nagy regényt. Au revoir!*

A kertész-házmester eltünt. André *Gide* maga csukja be mögöttem elhagyott villájának nagy tölgyfaajtaját.

M. J.

Beszélgetés Doumic Renéval,

a francia akadémia fötitkárával, az akadémia multjáról és jelenéről, az új „halhatatlanok" választásáról, a francia és külföldi irodalomról

Párizs, november.

(Saját tudósítónktól.) A párizsi szalonok ma csak a jövő heti akadémiai választásokról beszélnek, hiszen új »halhatatlanok« kreálása mindig is nagy izgalmat szokott okozni. most pedig egyszerre *négy akadémiai fotöj* — köztük *Barrès*, Pierre *Loti* és Anatole *France* helye — áll árván és vár új zöldfrakkos gazdájára. Hogy az akadémia életéről, a választásokról s a francia irodalmi élet egyéb fontos kérdéseiről is a legilletékesebb helyről szerezzek tájékoztatást, felkerestem *Doumic* René, az akadémia egyik legrégibb tagját és »*secrétaire perpetuel*«-jét. Ennek az ünnepében is díszes *különleges fényt ád a jelen esetben* hivatalunk *különleges fényt ád* a jelen esetben hivatalunk éppen *Doumic személye*, aki ma Franciaországban *a feltétlen és abszolút irodalmi tekintélyt képviseli*.

René Doumic

Neve talán ma, egy emlékirat, munkája után, sem oly ismert, mint mondjuk a »*Garçonne*« szerzőjének a neve, de *félszázados irodalmi multja* tagadhatatlanul *mély nyomokat* hagyott a francia irodalom *újabb időszakának* történetében is. René *Doumic* harcos természet, s tán senkinek sem voltak *oly hatalmas irodalmi harcai*, mint néki, de még ellenfelei is elismerik komoly tekintélyét és nagy képességeit.

Doumic, aki a *Revue des deux Mondes*nek, ennek a majdnem 100 éves előkelő folyóiratnak a szerkesztője, szerkesztőségi fogadószobájában fogad. Előkelő, kellemes megjelenésű, magas úr, igazi litteraty gentleman.

— Nagyon örülök, hogy egy *magyar újságíró* *deklódik az akadémia* életa iránt, — mondja — mi az Önök hazájából még nem kerestett fel senki, mióta hivatalomban vagyok, ennek pedig harmadik éve.

— Előadom *Napoleon nagy történetírója*, Masson volt, akinél alaposabb kutatómunkát talán még soha történész nem végzett.

Kérésemre ezután lekötelező szívességgel valóságos előadást tartott az Académie Française életéről.

— Mint talán tudja is, — úgymond — az akadémia 10 év multva 1935 január 2-án *tegia* ünnepelni *fennállásának 300 éves évfordulóját*. Remélem, hogy a külföldi akadémiák s így *a magyar akadémia* is részt vesznek. Hiszen a francia akadémia mintegy *ősé* a többi akadémiáknak — *szabályaink* ma is *változatlanul* ezek, amelyeket az akadémia megalapítója, *Richelieu bíboros* 300 évvel ezelőtt *kötelezővé tett*. A rémuralom idején megszüntették, két év multva azonban, még a Convent uralma alatt újból életre hívják és *akkor kapja az Institut national* nevet.

Kik lesznek az új akadémikusok, titkár úr? Ön bizonyára tudja, hiszen azt mondják, ön a választási bizottság vezérkari főnöke.

— Ez már csak azért rám tartozik, — mondja mosolyogva — mert hiszen *el is* [illegible] *mindenki* [illegible] *akadémikus* [illegible] *Ők csak akkor* [illegible] *tudnak* [illegible] *arról. Az* [illegible] *hogy* [illegible] *ha* [illegible] *ajánlatokat* [illegible] *a jelöltek* [illegible] *hatok, hogy jelölt akad mindig bőven. Ezúttal* huszonnégyen vannak, köztük Pierre *Mille*, Georges *Lecomte*, *Paleologue* márki és Francis *Jammes*. Mi nem zárkózunk el senki elől. Az akadémia azonban csak azt választhatja meg tagjává, *aki saját maga kéri jelölését*. Mivel pedig ezek az új »nagyságok«, akiknek értékét én egyáltalán nem vonom kétségbe, sőt néhányat közülök nagy örömmel figyelek fejlődése útján, *nem érték jelölésüket*, az akadémia *nem választhatja meg őket. A konzervatív elzárkózási vádját* alól azonban nemcsak mi, de azt hiszem *a világ egyetlen akadémiája* sem tudná magát kivonni. Ut minden ülésen kijelentették, hogy maradunk vagyunk s *ezen nem lehet változtatni. A francia akadémia soha nem áldozott el az igazi tehetségek előtt*, még ha azok modern művészeti iskolák hívei voltak is. A legtöbb esetben, ha jelentékeny emberek nem választattak meg az akadémia tagjává, annak oka az volt, hogy az illetők valamely *személyes ők miatt nem is kérték jelölésüket*.

— Azt, hogy az akadémiát támadják és gúnyolják, már megszoktuk. Azonban ha megfigyelte, észrevehette, hogy ez a gúny majdnem mindig jóakaratú. Mi pedig örülünk neki, ha a francia irodalom egy-két olyan munkával szaporodik, mint az »*Ahol unatkoznak*« vagy az »*Immortel*«, még akkor is, ha ez a mi körünkre történik.

És *Noailles* grófnő nem lesz akadémikus? — vetettem fel ezt a Párizsban mostanában nagyon sokat tárgyalt problémát.

— Erre bizony nemmel kell válaszolnom. Kétségtelen, hogy *a grófnő a francia lírának ma egyik legkiválóbb képviselője*, az akadémiának azonban nincs módjában az ő kedvéért kivételt tenni. Sem Richelieu, sem Napoleon nem gondoltak női tagokra, mikor az akadémiát megalapították. Pedig a jelen esetben elhiheti, szívesen látnók magunk közt, mert a grófnő amilyen jó költő, *ép oly bájos is*. Ha mégis megválasztanánk, egy újabb probléma lenne, hogy *milyen uniformist kapjon a grófnő*, — tette hozzá mosolyogva. — Ebbe már bele kell nyugodni, hogy az akadémia tagja nem lehet nő, *még ha az Franciaország királynője lenne is!*

Ezután hosszan elbeszélgetett a titkár úr a francia és a külföldi irodalom legújabb jelenségeiről. Bámulatos tudással beszélt főleg *Jókai*, *Petőfi*, *Madách* és — *Ady* költői *jelentőségéről*.

A franciák közül *Bourget*-t, *Prevost*, az újak közül Pierre *Benoît*-ot, *Maurice*-ot érdekelt legtöbbre, a *külföldiek* közül pedig Blasco *Ibanez*, *D'Annunzió* és *Kiplingt*. Bernard *Shaw*t *nem szereti*. — Mindent kigúnyol, felforgat, *lerombol*, — és nem állít helyükbe semmit. Pedig *idéál kell az embariségnek* és elsősorban az *író feladata*, hogy ezt megmutassa. A francia irodalom legreprezentatívebb egyéniségének *Hugot* és *Balzacot* tartja. A *fiatal francia írói nemzedék* munkáia elé a *legszebb reményekkel* lehet nézni sok törekvés van bennük, ami ha még nem is forrott ki teljesen, de feltétlen komoly értékeket takar.

Mi volt titkár úr legemlékezetesebb irodalmi küzdelme? — Kérdezem már búcsúzás közben.

— A legemlékezetesebbi? Tünődik, majd mosolyogva válaszol: Bizony az már nagyon régen volt. Legemlékezetesebb már ötven éve, mikor a Concoret-ikerben, ahol tanulmányaimat végeztem, egy évben megkaptam az összes irodalmi díjakat. Olyan ellenfeleim voltak, mint Abel *Hermant*, Henry *Lavedan* és *Bergson*. Úgy-e jó társaság? Ez volt a legemlékezetesebb küzdelmem és a legkedvesebb.

Kiss Ferenc.